

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Кафедра ветеринарної репродуктології**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Факультет ветеринарної медицини
2026р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**«ВЕТЕРИНАРНІ ПРЕВЕНТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ
НЕЗАРАЗНИХ ХВОРОБ КОНЕЙ»**

Галузь знань 21 «Ветеринарна медицина»
Спеціальність 211 «Ветеринарна медицина»
освітня програма «Ветеринарна медицина»
Факультет ветеринарної медицини

Розробники:

Масалович Ю.С. – к.вет. н., доцент

Деркач С.С. – завідувач кафедри, к.вет. н., доцент

Вальчук О.А. – к.вет.н., доцент

Жук Ю.В. – к.вет. н., доцент

Київ – 2026р.

Опис навчальної дисципліни

«Ветеринарні превентивні технології незаразних хвороб коней»

Клінічна навчальна дисципліна «Превентивні ветеринарні технології забезпечення здоров'я коней» включає теми, які охоплюють питання, як фізіологічних основ і сучасних технологій розмноження коней, так і фізіологічних та патологічних процесів, які відбуваються протягом репродуктивного життя, вагітності, родів, післяродового періоду, у статевих органах і молочній залозі коней.

Дисципліна дає розуміння і практичне бачення актуальності розробки і запровадження у галузь конярства новітніх методів профілактики і терапії неплідності, хвороб молочної залози, діагностики жеребності, оцінки стану геніталій кобил, внутрішньоутробного розвитку плода, розробки методів оцінки імунного гомеостазу у тварин за періодами вагітності та методів корекції імунного дисбалансу, профілактики захворювань у різні періоди жеребності, родів, післяродового періоду, функціональних розладів яєчників, ветеринарного забезпечення сучасних методів біотехнології відтворення коней.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	<i>(Магістр)</i>	
Спеціальність	<i>211 «Ветеринарна медицина»</i>	
Освітня програма	<i>Ветеринарна медицина</i>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Вибіркова	
Загальна кількість годин	90	
Кількість кредитів ECTS	3	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	<i>Комплексний іспит</i>	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання здобуття вищої освіти		
	денна форма здобуття вищої освіти	заочна форма здобуття вищої освіти
Рік підготовки (курс)	6	
Семестр	12	
Лекційні заняття	<i>14 год.</i>	<i>год.</i>
Практичні, семінарські заняття	<i>16 год</i>	<i>год.</i>

Лабораторні заняття	-	год.
Самостійна робота	60 год.	год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми здобуття вищої освіти	2 год.	

1. Мета, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета: вивчення курсу вибіркової дисципліни «Ветеринарні превентивні технології незаразних хвороб коней» для освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» полягає у поглибленні спеціальних умінь та знань інноваційного характеру щодо діагностики, лікування та профілактики акушерських, гінекологічних хвороб та біотехнології відтворення коней; певного досвіду їх застосування та продукування нових знань, загально біологічних закономірностей розвитку основних патологічних процесів в організмі, для застосування їх з метою вирішення проблемних професійних завдань в системі спеціальних знань та умінь в науковій, освітянській та практичній (клінічній) сферах ветеринарної медицини. Поглибити теоретичну і практичну підготовку з питань штучного осіменіння і біотехнології відтворення коней в цілому, з діагностики, лікування і профілактики патології репродуктивної системи цього виду тварин, захворювань молочної залози, новонароджених і статевих органів самців; вивчити нові методики клінічних і лабораторних досліджень та методи постановки діагнозу неплідним тваринам; опанувати сучасні підходи до лікування і профілактики найбільш поширених акушерських та гінекологічних хвороб; навчитись ставити наукові експерименти і проводити їх статистичні обрахунки.

Перелік навчальних дисциплін, які передують вивченню:

- Анатомія свійських тварин
- Цитологія, гістологія, ембріологія
- Фізіологія тварин
- Біохімія тварин
- Патофізіологія тварин
- Ветеринарна фармакологія
- Годівля тварин
- Клінічна діагностика хвороб тварин
- Акушерство, гінекологія і біотехнологія відтворення тварин з основами андрології.

Набуття компетентностей:

• Інтегральні компетентності (ІК).

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у ветеринарній андрології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується не визначеністю умов та вимог.

Загальні компетентності (ЗК):

- **ЗК 1.** Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- **ЗК 2.** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- **ЗК 6.** Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;

- **ЗК 8.** Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- **ЗК 9.** Здатність приймати обґрунтовані рішення;
- **ЗК 10.** Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами інших галузей знань/видів економічної діяльності);
- **ЗК 11.** Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- **ЗК 13.** Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів не доброчесності;

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

- **СК 1.** Здатність встановлювати особливості будови і функціонування клітин, тканин, органів, їх систем та апаратів організму тварин різних класів і видів – ссавців, птахів, комах (бджіл), риб та інших хребетних.
- **СК 2.** Здатність використовувати інструментарій, спеціальні пристрої, прилади, лабораторне обладнання та інші технічні засоби для проведення необхідних маніпуляцій під час 7 професійної діяльності.
- **СК 4.** Здатність проводити клінічні дослідження з метою формулювання висновків щодо стану тварин чи встановлення діагнозу.
- **СК 6.** Здатність здійснювати відбір, пакування, фіксування і пересилання проб біологічного матеріалу для лабораторних досліджень.
- **СК 7.** Здатність організувати і проводити лабораторні та спеціальні діагностичні дослідження й аналізувати їх результати.
- **СК 8.** Здатність планувати, організувати та реалізовувати заходи з лікування тварин різних класів і видів, хворих на незаразні, інфекційні та інвазійні хвороби.
- **СК 13.** Здатність розробляти стратегії профілактики хвороб різної етіології.

Програмні результати навчання (ПРН):

- ПРН 1. Знати і грамотно використовувати термінологію ветеринарної медицини.
- ПРН 2. Використовувати інформацію із вітчизняних та іноземних джерел для розроблення діагностичних, лікувальних і підприємницьких стратегій.
- ПРН 3. Визначати суть фізико-хімічних і біологічних процесів, які відбуваються в організмі тварин у нормі та за патології.
- ПРН 4. Збирати анамнестичні дані під час реєстрації та обстеження тварин, приймати рішення щодо вибору ефективних методів діагностики, лікування та профілактики хвороб тварин.
- ПРН 5. Установлювати зв'язок між клінічними проявами захворювання та результатами лабораторних досліджень.
- ПРН 6. Розробляти карантинні та оздоровчі заходи, методи терапії, профілактики, діагностики та лікування хвороб різної етіології.
- ПРН 9. Розробляти заходи, спрямовані на захист населення від хвороб, спільних для тварин і людей.
- ПРН 20. Пропонувати та використовувати доцільні інноваційні методи і підходи вирішення проблемних ситуацій професійного походження.
- ПРН 15. Знати правила зберігання різних фармацевтичних засобів та біопрепаратів, шляхів їх ентерального чи парентерального застосування, розуміти механізм їх дії, взаємодії та комплексної дії на організм тварин.
- ПРН 17. Знати правила та вимоги біобезпеки, біоетики та добробуту тварин.
- ПРН 18. Здійснювати облікову звітність під час фахової діяльності.

ПРН 20. Володіти спеціалізованими програмними засобами для виконання професійних завдань.

Компетенції Першого дня

1. Демонструвати розуміння етичних та правових рамок, в яких має працювати лікар ветеринарної медицини, включаючи професійні аспекти, аспекти, що пов'язані з благополуччям тварин, власників тварин, громадським здоров'ям, суспільні та екологічні аспекти, пов'язані з професійною діяльністю.

2. Розуміти методи наукових досліджень, внесок фундаментальних і прикладних досліджень у науку та реалізацію принципу 3Rs.

3. Демонструвати базові знання з організації, управління та законодавства, пов'язаного з ветеринарною практикою. Розуміти економічний та емоційний контекст, в якому працює лікар ветеринарної медицини.

4. Сприяти та контролювати збереження здоров'я та безпеки себе, пацієнтів, власників тварин, колег та навколишнього середовища під час здійснення професійної діяльності; демонструвати знання про принципи забезпечення якості; застосовувати принципи управління ризиками на практиці.

7. Належно оформляти клінічну документацію та документи для власників тварин, а також, за необхідності, звіти про клінічні випадки у формі, задовільній для відповідної аудиторії.

9. Вміти критично мислити, здійснювати перегляд та оцінку літератури та презентацій.

10. Розуміти та застосовувати принципи концепції Єдиного здоров'я для забезпечення належної клінічної практики у ветеринарії, а також науково обґрунтованої та доказової ветеринарної медицини.

12. Використовувати професійні здібності для сприяння розвитку ветеринарних знань та реалізації концепції "Єдине здоров'я" з метою сприяння здоров'ю, безпеці та благополуччю тварин, людини і навколишнього середовища, а також досягнення Цілей сталого розвитку ООН.

19. Розробляти відповідні плани лікування пацієнтів та проводити лікування в інтересах кожної тварини під опікою, використовуючи доступні ресурси, а також надавати відповідні власні міркування щодо охорони здоров'я тварини та людини та навколишнього середовища.

20. Надавати невідкладну і першу медичну допомогу тваринам поширених видів. Розставляти пріоритети та розподіляти ресурси відповідно до кожної конкретної ситуації.

22. Збирати, зберігати та транспортувати зразки, обирати відповідні діагностичні тести, здійснювати інтерпретації та мати розуміння щодо обмеження результатів тестів.

24. Використовувати базове діагностичне обладнання та ефективно проводити обстеження тварин відповідно до конкретного випадку, згідно з належною практикою охорони здоров'я та біобезпеки і чинними нормативними документами. Розуміти внесок цифрових інструментів та штучного інтелекту у теорію і практику ветеринарної медицини.

25. Розпізнавати ознаки можливих захворювань тварин, що підлягають повідомленню до відповідних державних органів, зоонозів, а також ознак жорстокого

поводження з тваринами та вживати відповідних заходів, у тому числі повідомляти відповідні органи влади.

27. Правильно і відповідально призначати пацієнтам ліки та видавати їх відповідно до Законодавства та останніх настанов.

31. Безпечно проводити тварині седацию, загальну та регіональну анестезію; застосовувати хімічні методи витримки.

38. Консультувати населення та впроваджувати програми профілактики та ліквідації хвороб відповідно до захворювання та виду тварин, прийнятих стандартів здоров'я тварин, їх добробуту, громадського здоров'я та охорони навколишнього середовища.

2. Програма та структура навчальної дисципліни для:

– повного терміну денної форми навчання;

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	П	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Модуль 1. Біотехнологія, фізіологія та патологія вагітності і родів у кобил														
Тема 1. Морфо-функціональні й фізіологічні особливості статевої системи коней.	1-2	13	2	2				9						
Тема 2. Сучасні напрями в біотехнології відтворення коней.	3-4	13	2	2				9						
Тема 3 Фізіологія і патологія вагітності у кобил.	5-6	13	2	2				9						
Тема 4 Фізіологія і патологія родів у кобил.	7-8	13	2	2				9						
Модуль 2. Післяродовий період, неонатологія, мастологія та гінекологічна патологія у кобил														
Тема 5 Фізіологія і патологія післяродового періоду у кобил.	9-10	12	2	2				8						
Тема 6 Хвороби новонароджених лошат. Патологія	11-12	12	2	2				8						

молочної залози у коней.													
Тема 7. Неплідність у конярстві. Функціональні розлади яєчників.	13/14/15	14	2	4			8						
Разом за змістовим модулем 1	90		14	16			60						
Усього годин	90		14	16			60						

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Морфо-функціональні й фізіологічні особливості статеві системи коней.	2
2	Тема 2. Сучасні напрями в біотехнології відтворення коней.	2
3	Тема 3. Фізіологія і патологія вагітності у кобил.	2
4	Тема 4. Фізіологія і патологія родів у кобил.	2
5	Тема 5. Фізіологія і патологія післяродового періоду у кобил.	2
6	Тема 6. Хвороби новонароджених лошат. Патологія молочної залози у коней.	2
7	Тема 7. Неплідність у конярстві. Функціональні розлади яєчників.	2

4. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Визначення оптимального часу осіменіння кобил.	2
2.	Особливості штучного осіменіння кобил.	2
3.	Діагностика вагітності у кобил.	2
4.	Двоплідна жеребність у кобил: причини, діагностика та шляхи вирішення.	2
5.	Етіологія, діагностика, лікування та профілактика маститу у кобил.	2
6.	Патологічні роди у кобил. Лікування та профілактика післяродових ускладнень.	2
7.	Значення колострального імунітету для лошат. Оцінка фізіологічного стану новонароджених лошат.	4

5. Теми самостійних робіт

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Нейроендокринна регуляція статевого циклу в кобил.	9
2.	Відбір сперми у жеребців та оцінка її якості із використанням сучасного лабораторного обладнання.	9
3.	Сучасні підходи до кріоконсервації сперми жеребців.	9
4.	Схеми гормональної стимуляції овуляції у кобил.	9
5.	Діагностика, лікування та профілактика функціональних порушень яєчників у кобил.	8
6.	Неплідність кобил за інфекційних та інвазійних хвороб	8
7.	Акушерсько-гінекологічна диспансеризація у кінних племінних господарствах	8
8.	Всього годин	60

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:

- усне або письмове опитування;
- тестування;
- захист лабораторних/практичних робіт;

7. Методи навчання:

- проблемне навчання;
- практико-орієнтоване навчання;

8. Оцінювання результатів навчання.

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1. Біотехнологія, фізіологія та патологія вагітності і родів у кобил.		
Лекція 1.	Знати морфо-функціональні й фізіологічні особливості статевої системи кобил і жеребців. Вміти знаходити при дослідженні тварини складові статевих органів. Вміти визначати оптимальний час осіменіння кобил. Використовувати знання анатомії, морфології, фізіології статевих органів у коней у штучному осіменінні, акушерстві, гінекології.	15
Лабораторна робота 1.		
Лекція 2	Знати методи отримання сперми у жеребців, будова та модифікації штучних вагін, послідовність їх складання, а також правильна підготовка жеребця до відбору сперми. Вміти проводити оцінку якості еякуляту, здійснювати підготовку кобил до осіменіння та вміти проводити штучне осіменіння свіжою, охолодженою та кріоконсервованою спермою.	15
Лабораторна робота 2.		

Лекція 3 Лабораторна робота 3	Знати розвиток та будову плодових оболонок, будову і функції пуповини у коней. Вміти оцінювати морфологічні та фізіологічні зміни в організмі вагітних тварин, визначати терміни вагітності у тварин за допомогою УЗД, а також уміти діагностувати двоплідну жеребність і проводити редукцію ембріона. Аналізувати раціон годівлі у різні періоди жеребності, догляд і утримання вагітних тварин.	15
Самостійна робота 1-3.	Знати особливості статевого циклу у кобил з урахуванням сезонності розмноження, а також сучасні підходи до кріоконсервації сперми жеребців. Вміти визначати візуальні ознаки охоти, проводити відбір сперми у жеребців та оцінювати її якість із використанням сучасного лабораторного обладнання.	25
Модульна контрольна робота 1.		30
Всього за модулем 1		100
Модуль 2. Післяродовий період, неонатологія, мастологія та гінекологічна патологія у кобил		
Лекція 4 Лабораторна робота 4	Знати ознаки та прояви передвісників родів у кобил, а також особливості будови їхнього таза. Розрізняти стадії родів (підготовчу, стадію виведення плода та послідову), їх тривалість і особливості динаміки родового процесу у коней. Знати етіологію маститу у кобил та методи його профілактики. Вміти визначати анатомо-топографічне взаємовідношення плода і родових шляхів кобили: положення, передлежання, позицію та членорозміщення плода до і під час родів. Вміти вести роди, проводити оцінку стану новонародженого та роділлі під час родового процесу, застосовувати методи надання допомоги у випадках дистоції, а також діагностувати й лікувати мастити у кобил.	10
Лекція 5 Лабораторна робота 5	Знати особливості перебігу післяродового періоду та інволюції статевих органів, терміни відновлення статевої циклічності у кобил. Знати сучасні дані щодо етіології, діагностики, патогенезу, лікування і профілактики післяродових ускладнень у коней. Вміти: діагностувати загальні зміни в організмі кобил у післяродовий період. Розуміти закономірності перебігу післяродового періоду у кобили. Аналізувати показники фізіологічного перебігу і закінчення післяродового періоду. Вміти проводити діагностику та диференціальну діагностику і профілактику запальних процесів та інших післяродових ускладнень, своєчасне їх лікування з використанням сучасних діагностичних методик та препаратів. Аналізувати ускладнення, результати діагностичних досліджень.	10

Лекція 6 Лабораторна робота 6	Знати причини, які спричиняють народження слабких, із зниженою резистентністю лошат (аліментарні, імунологічні, інфекційні та ін.). Знати особливості етіології, діагностики, лікування та профілактики маститу в кобил. Вміти застосовувати головні критерії оцінки життєздатності новонароджених лошат, методи діагностики та лікування хвороб новонароджених, природжені аномалії і вродливості новонароджених. Проводити діагностування, лікувати та профілакувати гіпоксію, асфіксія, гіпотрофію, затримання меконію, кровотечу із судин кукси пупка, запалення пупка, норицю урахуса, контрактуру суглобів, природжену відсутність анального отвору і прямої кишки у лошат. Вміти проводити діагностику маститів та своєчасне їх лікування.	15
Лекція 7 Лабораторна робота 7	Знати сучасні методи діагностики, основні принципи лікування та заходи профілактики неплідності у кобил, види неплідності, а також функціональні розлади яєчників у кобил. Вміти проводити діагностику неплідності у кобил, організувати профілактичні заходи, оцінювати функціональний стан яєчників і здійснювати діагностику неплідності заразної етіології. Аналізувати отримані результати та проводити лікування кобил із функціональними розладами яєчників і неплідністю інфекційної етіології.	15
Самостійна робота 4-7.	Знати як проводити діагностику і диференціальну діагностику інфекційних, інвазійних та незаразних захворювань статевих органів у кобил. Знати: як проводити в практичних умовах заходи, спрямовані на профілактику неплідності кобил. Вміти скласти схеми гормональної стимуляції овуляції у кобил. Вміти проводити основні заходи лікування гінекологічно хворих кобил і профілактику симптоматичної неплідності. Розуміти загальні принципи лікування гінекологічно хворих тварин. Розробити організаційні та превентивні заходи щодо симптоматичної неплідності коней. Провести диспансерне обстеження кобил в залежності від періоду репродуктивного циклу.	20
Модульна контрольна робота 2.		30
Всього за модулем 2		100
Навчальна робота		(M1 + M2)/2 * 0,7 ≤ 70
Залік		30
Всього за курс		(Навчальна робота + екзамен) ≤ 100

8.2 Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамени/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.3 Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання	<i>НАПРИКЛАД:</i> роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності	<i>НАПРИКЛАД:</i> списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Курсові роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу
Політика щодо відвідування	<i>НАПРИКЛАД:</i> відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в он-лайн формі за погодженням із деканом факультету)

9 Навчально-методичне забезпечення:

- електронний навчальний курс навчальної дисципліни (на навчальному порталі НУБіП України eLearn – <https://elearn.nubip.edu.ua/enrol/index.php?id=2100>)
- конспекти лекцій та їх презентації (в електронному вигляді);
- підручники, навчальні посібники, практикуми;
- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти;

Рекомендовані джерела інформації

1. Ветеринарне акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології. / За редакцією В. А. Яблонського та С. П. Хомина. Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2006 – 592 с.

2. Гопка Б. П., Хоменко М. П., Павленко П. М. Конярство. - Підручник. – К. Вища освіта, 2004. – 320 с.: іл.

3. Довідник ветеринарних препаратів і кормових добавок зарубіжного виробництва / М.В. Косенко, П. П. Достоевський, А. В. Березовський, П. І Вербицький, Ю. М. Косенко, П. Д. Нікітін. – К.: Ветінформ, 1999. – 352 с.

4. Пономаренко Н. Н., Чорний Н. В. Конярство. –Х.: Еспада, 2001.

5. Березовський А. В. Фізіологія та патологія розмноження коней / А. В. Березовський, М. І. Харенко, Д. В. Подвалюк та ін. // К.: ДІА, 2014. – 440 с.

6. Подвалюк Д. В. Рання діагностика вагітності у кобил // Ветеринарна медицина України. — 2000. — № 8. — С. 32-33.

7. Подвалюк Д. В. Розміри та ендокринні показники яєчників кобил при їх анафродизії // Вісник Білоцерків. держ. аграр. ун-ту. — Біла Церква, 1997. - Вип. 5, ч. 2. - С. 82-85.

12. Березовський А. В. Сучасні лікарські засоби фармакокорекції і хіміопрофілактики тварин / А. В. Березовський, А. І. Поживіл, А. Н. Шевченко.– К., 2007.– 240 с.
13. Березовський А. В. Застосування новітніх засобів захисту коней від кровосисних комах та іксодових кліщів (Методичні рекомендації) /А. В. Березовський, Н. В. Тимошенко. — К.: ДІА, 2011. — 28 с.
14. Використання ехографії при діагностиці вагітності та неплідності корів і кобил / Г.Г. Харута, Д. В. Подвалюк, А. Й. Краєвський, С. С. Волков // Вісник БДАУ. - Вип. 7. - Ч. 1. - Біла Церква, 1999. - С. 88-91.
15. Влізло В. В. Основні принципи ультразвукових досліджень та аналіз ехограм / В.В. Влізло // Електромагнітні випромінювання в біології та практичне використання їх позитивних ефектів: Матер., першої наук.-вироб. конф. — Біла Церква, 1996. — С. 46-47.
16. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів: <http://www.consumer.gov.ua/>
17. Всесвітня організація охорони здоров'я тварин (МЕБ): <http://www.oie.int/>
18. [Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського](http://www.nbu.gov.ua): <http://www.nbu.gov.ua>
19. Наукова бібліотека Національного університету біоресурсів і природокористування України: library.nubip.edu.ua
20. Національна Наукова Сільськогосподарська Бібліотека Національної Академії Аграрних Наук: www.dnsgb.com.ua
21. FAO: <http://www.fao.org>.